

оскільки вона є гнучкішою, ніж мовлення особливо у поєднанні з рухами тіла, включаючи біг, стрибки, контакт очей, зорове зосередження на одних і тих самих об'єктах. З часом дорослий починає позначати співом всі дії дитини, надаючи словам схвальний відтінок, значущість і силу [6].

Отже, всі види арт-терапії, з якими діти з аутизмом зтикаються, впливають на адекватність їх поведінки, допомагають регулювати емоційні прояви в колективі, сприяють корекції таких проявів. Психокорекційні ефекти дії арт-терапії на дітей з аутизмом виражаються також в тому, що спілкування з мистецтвом допомагає їм «очиститися» від негативних переживань та вступити на новий шлях відносин з оточуючим світом [1].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Останнім часом, арт-терапія все більше інтегрується в систему корекційно-реабілітаційної роботи в спеціальних та загальноосвітніх закладах для дітей із особливостями психофізичного розвитку, в тому числі з аутизмом, де використовується як самостійно, так і комплексно в поєднанні з різноманітними соціально-педагогічними впливами. Водночас, не дивлячись на те, що експериментально спеціалісти закладів застосовують арт-терапію з корекційною метою, це питання потребує розробки науково-теоретичного та методологічного підґрунтя, зокрема щодо її застосування в роботі з дітьми з аутизмом.

Перспективи подальших розвідок пов'язані з конкретизацією впливу засобів арт-терапії в процесі корекційно-реабілітаційних заходів з дітьми з аутизмом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: Учебник для студентов средних и высш. учеб. заведений / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. М., – 2001. – 248 с.
2. Арт-терапия – новые горизонты / под ред. А. И. Копытина. – М. : Когито-Центр, 2006. – 336 с.
3. Ворожцова О. А. Музыкальная арттерапия для детей. Музыка и игра в детской психотерапии / О. А. Ворожцова. – М. : Ин-т психотерапии, 2004. – 90 с.
4. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании / Н. Д. Соколова,

Л. В. Калининкова.–М. : ГНОМ и Д, 2001.– 448 с.

5. Киселева М. В. Арт-терапия в работе с детьми : руководство для дет. психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. – СПб. : Речь, 2007. – 160 с.
6. Концепция развития, навчання і соціалізації дітей з аутизмом. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / За наук. ред. В. Тарасун, Г. Хворова. – К. : 2004. – 103 с.

УДК 376.1-05 6.264-053.4:159.953

Г. О. Фролова

студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»

О. Я. Кривцова

кандидат педагогічних наук, доцент
(науковий керівник)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

У статті розглядаються особливості розвитку пам'яті у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). Наведено особливості формування пам'яті в онтогенезі та поради для її розвитку.

В статті розглядаються особливості розвитку пам'яті у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (ОНР). Приведені особливості формування пам'яті в онтогенезі та поради для її розвитку.

The article deals with the peculiarities of memory in preschool children with the general underdevelopment of speech (GUS). Point the peculiarities of memory formation in ontogeny and advice for its development.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, пам'ять, розвиток, принцип корекційної роботи, онтогенез.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, память, развитие, принцип коррекционной работы, онтогенез.

Keywords: General underdevelopment of speech, memory, development, principle of correctional work, ontogenesis.

Постановка проблеми. Актуальність статті зумовлюється проблемою розвитку пам'яті у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Ж. Піаже розкрив когнітивний (інтелектуальний) базис розвитку мовлення. На його думку,

найважливішою передумовою повноцінного розвитку мови є розвиток сенсомоторного інтелекту, пам'яті дитини [5, с. 185].

А. Р. Лурія визначає пам'ять, як «фіксацію» (запис), зберігання та відтворення слідів колишнього досвіду, що дає людині можливість накопичити інформацію. Л. М. Веккер вважає «цілком справедливим визначення пам'яті як фіксації, зберігання і подальшого відтворення минулого досвіду», в той же час вважаючи, що пам'ять як психічний процес є приватна форма передачі інформації за допомогою тимчасового каналу [3, с. 320].

У цьому зв'язку надзвичайно важливо проаналізувати розвиток пам'яті у дітей із загальним недорозвиненням мовлення та розглянути поради для її формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше теоретичне обґрунтування ЗНМ було сформульовано Р. Левіною і колективом наукових співробітників НДІ дефектології (Н. Нікашина, Р. Каше, Л. Спірова та ін.) в 50-60-х рр. XX ст. Основи корекційного навчання розроблені у психолого-педагогічних дослідженнях ряду авторів (Р. Левіна, Б. Гріншпун, Л. Спірова, Н. Нікашина, Р. Чиркіна, Н. Жукова, Т. Філічева, А. Ястребова та ін.). Як вважає Р. Рошка, інтерес до мови дорослого у дитини виникає рано у зв'язку з тим, що мова виступає відмінною ознакою людини. Слово дорослого «керує» поведінкою малюка. Дорослий називає навколишні предмети, їх ознаки, дії, властивості. Це поступово призводить до того, що малюк починає пов'язувати предмет зі словом, запам'ятовує його назву [6, с. 33].

У сучасній логопедії під поняттям «загальне недорозвинення мовлення» (ЗНМ) розуміють різні складні мовленнєві розлади, при яких у дітей із нормальним слухом та інтелектом спостерігаються відхилення у формуванні мовленнєвої діяльності (діяльності засвоєння і використання мови), порушене засвоєння всіх компонентів мовленнєвої системи, що відносяться до звукової і змістовної сторони мовлення [7].

Мета статті – проаналізувати особливості розвитку пам'яті у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення та розглянути спеціальні поради

для її формування.

Виклад основного матеріалу.

Пам'ять – психічний процес, який полягає в закріпленні, збереженні та наступному відтворенні минулого досвіду, дає можливість його повторного застосування в життєдіяльності людини [1, с. 352].

Особливості пам'яті в онтогенезі в ранньому дитинстві полягають у наступному:

- збагачується зміст уявлень;
- зростає обсяг і міцність збереження матеріалу;
- з'являється новий процес пам'яті – відтворення;
- бурхливий розвиток отримує словесна пам'ять.

До особливостей розвитку пам'яті в дошкільному віці відноситься:

- переважання мимовільної образної пам'яті;
- інтелектуальний характер пам'яті, об'єднаний з мовленням і мисленням;
- опосередковане пізнання і розширення сфери пізнавальної діяльності дитини завдяки словесно-смісловій пам'яті;
- елементи довільної пам'яті, які складаються як із здатності до регуляції цього процесу спочатку з боку дорослого, а потім і самої дитини;
- формування передумов для перетворення процесу запам'ятовування в особливу розумову діяльність, для оволодіння логічними прийомами запам'ятовування;
- включення пам'яті у розвиток особистості по мірі накопичення і узагальнення досвіду поведінки, досвіду спілкування дитини з дорослими і однолітками.

Передбачається, що різні види пам'яті, що розвиваються, один за іншим, належать до різних сходинок розвитку свідомості. І пам'ять, піднімаючись у розвитку на все більш високу ступінь свідомості, все більше наближається до мислення, спирається на мовні процеси.

Той факт, що у дітей пам'ять починає активізуватися тільки у віці 3–4 років, дозволив П. Жане припустити, що пам'ять є ускладненою похідною формою мовлення. Вважається, що осмислене запам'ятовування починає розвиватися у дітей з появою у них мови і в подальшому все більше удосконалюється, як у зв'язку з

подальшим розвитком мовлення, так і в міру накопичення життєвого досвіду, тому мовленнєва недостатність позначається на розвитку пам'яті [2, с. 264].

Правильне мовлення – одне з найважливіших умов нормального психічного розвитку людини. Процеси пам'яті, які будуються на словесному матеріалі, протікають своєрідно, так як весь процес в основному слухо-зоровий і спирається на активне звукове мовлення. За допомогою мовлення, спілкування дитина легко і непомітно для себе входить у навколишній світ, дізнається багато нового, цікавого, може висловити свої бажання, думки, вимоги.

Загальне недорозвинення мовлення відноситься до такої форми патології мовлення у дітей з нормальним слухом і первинно збереженим інтелектом, при якій порушується формування всіх компонентів мовленнєвої системи: словникового запасу, граматичної будови, зв'язного мовлення, звуковимови, складової структури слів, фонематичного слуху і сприйняття.

Згідно розробленої вченими рівнями загального недорозвитку мовлення перший рівень характеризується наступними особливостями:

- Активний словник у зародковому стані. Він складається з звуконаслідування, лепетання і лише невеликої кількості загальноновживаних слів, значення яких нестійкі і недиференційовані.

- Пасивний словник ширше активного, однак розуміння поза ситуацією досить обмежене. Фразове мовлення майже повністю відсутнє.

- Здатність відтворювати звукову і складову структуру слова ще не сформована.

Для даної категорії дітей типовий низький рівень сформованості акустичного сприйняття (недоступно відтворення навіть простих ритмів, повна дезорганізація ритму); слухо-мовленнєвої пам'яті (неможливість відтворення повного обсягу слів і утримання в пам'яті заданого порядку слів, відмова від виконання завдання після впливу інтерференції); уваги (хаотичне відшукування еталона, при наданні допомоги якість виконання завдання не покращується).

Другий рівень характеризується наступними особливостями:

- Мовні можливості дітей значно зростають. Спілкування здійснюється не тільки за допомогою жестів, супроводжуваних лепетними обривками слів, але і за допомогою досить постійних, хоча і дуже перекручених у фонематичному і граматичному відношенні мовних засобів.

- Активний словник розширюється не тільки за рахунок іменників і дієслів, але й збагачується деякими прикметниками (якісними) і прислівниками.

- Мова поповнюється окремими формами словозміни. Спостерігаються спроби дітей змінювати іменники за родами, числами і відмінками, дієслова – за часом, але це не завжди вдається.

- Діти починають використовувати фрази.

- Покращується розуміння мовлення, розширюється активний і пасивний словник, виникає осмислення деяких простих граматичних форм.

- Вимова звуків і слів дуже порушена. Діти ще не підготовлені до оволодіння звуковим аналізом і синтезом.

У роботі з розвитком пам'яті дітей, що мають загальне недорозвинення мовлення, необхідно враховувати, що тільки комплексний вплив здатний допомогти досягти гарних результатів, так як порушення мовлення і пам'яті має тісний зв'язок з розвитком пізнавальних процесів.

При роботі із дітьми з загальним недорозвиненням мовлення враховуються особливості кожної дитини (зниження обсягу пам'яті, уваги, сприйняття, різний рівень мовленнєвого розвитку, особистісні труднощі).

Основний принцип корекційної роботи з формування вимовних навичок у дітей, принцип індивідуального підходу, при цьому не виключається і підгрупова форма організації занять, особливо на етапі підготовки артикуляційного апарату та автоматизації звуків у зв'язному мовленні.

Другий важливий принцип – використання компенсаторних можливостей дитини, опора на зберезувальні ланки (підключення зорового, слухового і тактильного аналізаторів).

Третій принцип – раціональний підбір матеріалу, використовуваного на корекційних заняттях. Кожне заняття повинно носити емоційний, розвиваючий і по можливості виховний характер, бути

оптимально інтенсивним. Розвиватися повинне не тільки мовлення, але й інтелект.

Для розвитку пам'яті необхідно використовувати такі *поради*:

1) чітко визначити мету, завдання запам'ятовування (чітко формулювання того, що і як треба запам'ятати);

2) підвищувати мотивацію до запам'ятовування, набуття знань, почуття відповідальності. Якщо неналежним чином ставитися до справи, невідповідально до запам'ятовування, то інформація швидко забувається;

3) запам'ятовування – це розуміння матеріалу, утворення смислових зв'язків, якщо вони недостатні або незрозумілий матеріал, як правило, не викликає інтересу й запам'ятовується гірше, ніж систематизований, зрозумілий. Кожна людина виробляє власні прийоми аналізу й асоціювання матеріалу для запам'ятовування;

4) мати сприятливий психічний стан для засвоєння нового матеріалу. Погано сприймає матеріал людина втомлена, роздратована, пригнічена;

5) для кращого запам'ятовування і тривалого збереження матеріал повторити декілька раз. Правильна організація повторень вимагає дотримання низки умов, зокрема розподілу їх у часі. Перші повторення мають бути інтенсивнішими, оскільки забування матеріалу на початку відбувається швидше, а пізніше темп можна уповільнити. Не варто повторювати надто часто, багато разів поспіль, оскільки це викликає гальмування й ускладнює утворення нервових зв'язків. Для успішного повторення матеріалу треба урізноманітнити інформацію, активізувати пізнавальну діяльність особистості.

Розвивальне навчання проводиться з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини. У процесі навчання формуються не тільки знання, уміння, навички, але й особистісні особливості: самостійність, свобода поведінки, самооцінка, ініціативність.

Для розвитку зорової пам'яті дітей пропонується використовувати систему розвитку пам'яті, розроблену В. Ю. Матюгіною і Є. І. Чакаберія. Вона відкриває широкі можливості для корекції відхилень у психічному розвитку, базуючись на

уявленні про складну і активну природу процесів запам'ятовування, що спираються у людини на цілий ряд спільно працюючих апаратів кори головного мозку, кожен з яких вносить свою специфічну роботу в організацію цих процесів [4, с. 134].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, розвиток пам'яті у дітей із загальним недорозвиненням мовлення посідає вагомое місце в загальній системі роботи з формування мовлення.

Для розвитку пам'яті дітей із ЗНМ необхідно проводити спеціальні логопедичні заняття і використовувати приведені вище поради. При проведенні занять і використанні порад, призначених для підвищення рівня всіх видів пам'яті, формується мовленнєва активність дітей, розвиваються і удосконалюються навички зв'язного мовлення, активізуються і відновлюються всі психічні процеси, розвивається емоційно-вольова сфера дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джон Б. Арден *Як покращити пам'ять* / Б. Арден Джон. – М. : Діалектика. – 2007. – 352 с.
2. Жане П. *Еволюція пам'яті і поняття часу : Хрестоматія з загальної психології. Психологія пам'яті* / Під. Ю. Б. Гіппенрейтер, В. Я. Романів. – М. : Союзиздат. – 1979. – 264 с.
3. Лурія А. Р. *Лекції з загальної психології* / А. Р. Лурія. – СПб. : Пітер. – 2006. – 320 с.
4. Матюгіна В. Ю. *Зорова пам'ять* / В. Ю. Матюгіна, Е. І. Чакаберія. – М. : Союзиздат. – 1993. – 134 с.
5. Піаже Ж. Ж. *Характер пояснення в психології і психофізичний паралелізм* / Ж. Ж. Піаже // *Експериментальна психологія* / Під ред. П. Фресса, Ж. Піаже. – М. : Прогрес. – 1966. – 189 с.
6. Рошка Р. Р. *Що і чому запам'ятовує дитина* // *Дошкільне виховання*. – 1986. – №3. – С. 33 с.
7. Арендарук А. О. *Проблеми загального недорозвинення мовлення у дітей [Електронний ресурс]* / А. О. Арендарук